

Чалий Юрій Іванович,
доцент кафедри цивільно-
правових дисциплін
Харківського національного
університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних
наук, доцент

Виховання у вищому навчальному закладі: проблема цивільно- правової кваліфікації

1. Окремі дослідники правових проблем вищої освіти (Сирих В.М., Шкатулла В.І., Южакова О.В.) таку складову освітньої послуги як виховання використовують в якості одного із аргументів на користь визнання освітнього права самостійною (комплексною) галуззю права, відмінною від цивільного права за предметом та методом правового регулювання. На їхню думку, як сам процес, так і його результат (здобуття особою певних соціальних якостей) є сферою прояву норм публічного права: виховна діяльність вищих навчальних закладів (ВНЗ) не позбавлена авторитарних методів впливу, в тому числі й щодо підкорення суб'єктів навчання правилам внутрішнього розпорядку; здобуті суб'єктами навчання соціальні якості (патріотичне ставлення до своєї країни, її законів, традицій тощо) реалізуються на рівні публічно-правових відносин; зацікавленість у здобутті суб'єктами навчання згаданих соціальних якостей має, перш за все, суспільство.

2. Термін «виховання» та похідні від нього словосполучення достатньо широко використовуються в освітньому та сімейному законодавстві України. Разом з тим, у чинному законодавстві не знайти формального закріплення розкриття змісту даного терміну.

Контекстуальне тлумачення випадків нормативно-правового застосування терміну «виховання» дозволяє зробити висновок про його протиставлення слову «навчання». Зокрема, в Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту» неодноразово використано термінологічне словосполучення «навчально-виховний процес», з чого можна зробити

висновок, що законодавцем навчання та виховання хоча і розглядаються як двоєдиний процес, але з відносно автономним змістовним наповненням.

У контексті вищої освіти під «навчанням» розуміється формування у особи (студента, чи іншого суб'єкта навчання) спеціальних знань та вмінь, що використовуватимуться у майбутній професійній діяльності. В той же час, під «вихованням» тут слід розуміти здобуття такою особою певного набору світоглядних та громадських якостей. Так, стаття 22 Закону України «Про вищу освіту» серед інших головних завдань ВНЗ називає також забезпечення культурного і духовного розвитку особистості, виховання осіб, які навчаються у ВНЗ, в дусі українського патріотизму і поваги до Конституції України (про необхідність формування цих же якостей у осіб, які навчаються у ВНЗ, йдеться у ст. 51 Закону України «Про вищу освіту», коли вказується на зміст обов'язків педагогічних та науково-педагогічних працівників).

Таким чином, предметом освітніх послуг, що надаються ВНЗ, є діяльність, пов'язана з формуванням у суб'єкта навчання як професійних знань та вмінь, так і вироблення в нього світоглядних і громадянських якостей. Останні якості є наслідком власне виховної роботи, здійснюваної ВНЗ. Причому, до таких результатів ВНЗ має прагнути незалежно від виду навчання – «бюджетне» чи «договірне» («контрактне»).

3. Предметна діяльність ВНЗ з надання освіти є місцем одночасного прояву норм приватного (цивільного) та публічного права. Від тісної взаємодії цих двох груп норм виникає враження виникнення якісно іншої галузі права («комплексної» галузі права). Але це тільки враження. На нашу думку, необхідно говорити не про «комплексну» галузь права (освітнє право), а про комплексну дію норм публічного та приватного (цивільного) права в освітній сфері, які не змішуються та не втрачають від такої комплексної дії своєї самобутності.

Згадуваний в нормах освітнього законодавства «навчально-виховний процес» з точки зору юридичної оцінки має характер цивільно-правової

послуги, результатом якої є отримання суб'єктами навчання (замовниками послуги) таких нематеріальних благ (ст. 177 ЦК України), як професійна кваліфікація та певні світоглядні якості. Останні є результатом власне виховної діяльності. (До речі, такі світоглядні якості формуються у особи за більш тривалий час, ніж період перебування (навчання) у ВНЗ).

Важко погодитись з тим, що виховна діяльність у ВНЗ супроводжується авторитарними методами впливу, в тому числі й щодо застосування дисциплінарних норм. Правила внутрішнього розпорядку націлені на створення організованої діяльності ВНЗ, а не на формування певних соціальних якостей у студентів (інших осіб, які навчаються).

Заперечення викликає і той аргумент, що отримувані особою в результаті виховання якості реалізуються нею виключно у публічно-правовій сфері життєдіяльності. Духовний розвиток особи не обмежується згадуваними у Законі «Про вищу освіту» українським патріотизмом, шанобливим ставленням до Конституції України тощо. Виховання націлене на формування у молодій людини далеко більшого переліку чеснот, які у сукупності дозволяють особі здійснити право на індивідуальність (ст. 300 ЦК України).

Таким чином, як відносини з формування згадуваних вище соціальних якостей (благ), так й відносини зі здійснення прав на дані блага, є предметом цивільно-правового регулювання.